

a biológii človeka, uvádzané príklady, zbežné kritické poznámky k štruktúrno-fenomenologickému prístupu vyvolávajú dojem, že autor si v istej miere ulahčil úlohu uvádzaním zjednodušených a niekedy aj bagatelizujúcich úvah. Problém zmyslu, možnosti a významu otázky „čo?“, jej vzťah k otázkam typu „ako?“, „prečo?“ a „z čoho?“, o ktorých sa zmienil, by si žiadal oveľa viac miesta a fundovanejší, hlbší prístup, najmä ak ide o súvislosť s takým komplexným problémom, akým je antropogenéza.

J. G. Plimak je autorom poslednej štúdie recenzovanej práce. Nazval ju *K charakteristike niektorých zákonitostí pohybu buržoázných revolúcií*. Kým v prvej štúdii sa vo všeobecnej metodologickej rovine analyzovali sociálno-ekonomické predpoklady buržoázných revolúcií, tu sa akcentuje ich politická stránka, politické zákonitosti vývinu. Okrem diel klasikov využíva autor práce N. G. Černyševského a nemeckého historika F. Schlossera (1776—1861), ktorý, ako sa uvádza v štúdiu, veľmi presne a výrazne vystihol sám mechanizmus politického boja v období Veľkej francúzskej revolúcie. Treba zdôrazniť, že J. G. Plimak vlastne ako prvý v sovietskej literatúre pokúsil sa porovnať niektoré texty Schlossera a Černyševského

a kriticky zhodnotiť ich názory na podstatu Francúzskej revolúcie.

V ďalšej časti svojho príspevku autor poukázal na zásadný rozdiel medzi buržoáznou a proletárskou revolúciou, súčasne však zdôraznil nevyhnutnosť rešpektovať skúsenosti, vyvodiť poučenia z revolučných zápasov obdobia buržoázných revolúcií. Konkrétne uviedol, ako znalosť zákona evolúcie buržoázných revolúcií pomohla V. I. Leninovi a boľševickej strane upevniť víťazstvo proletárskej revolúcie v kritických rokoch vypracovania základov novej ekonomickej politiky.

Recenzovaná práca sa ako celok vyznačuje hlbokým analytickým prístupom k dielam klasikov marxizmu-leninizmu, snahou neopakovať už známe pravdy, ale tvorivo preskúmať závažné teoretické problémy, posúdiť podnety, ktoré ich rôzne riešenia obsahujú. Autori sa dotkli veľkého počtu otázok, ktorým sa dosiaľ nevenovala pozornosť, alebo o ktorých sa diskutuje. Práve vyostrením nastolovaných problémov, využitím bohatého faktografického materiálu, svojím polemickým zamieraním je táto práca, podľa našej mienky, podnetným príspevkom k ďalšiemu rozpracúvaniu problematiky marxistického historizmu.

Raisa Kopsová

POLSKÝ FILOZOF O TECHNICKEJ CIVILIZÁCIÍ

Bogdan Suchodolski, *Labyrinty współczesności*, Warszawa 1972.

K najaktuálnejším otázkam našej súčasnosti nepochybne patrí otázka vzťahu človeka a vedeckotechnickej revolúcie. Súčasná technická civilizácia, ktorú naše storočie prežíva, nielenže zasahuje každú oblasť ľudskej činnosti, ale kvalitatívne mení aj postavenie samého človeka vo svete. Prejavuje sa kladnými i zápornými dôsledkami pre ľudstvo a núti ho tak zamyslieť sa nad sebou. Neujasnenosť niektorých imanentne ľudských otázok, vzhľa-

dom na súčasnú technickú civilizáciu, podmieňuje vznik mnohých antropologicky ladených úvah a koncepcií, ktoré sa snažia pomôcť človeku tohto storočia a hľadajú pre neho východisko z labyrintu problémov. Je pravdepodobné, že myšlienky takého druhu inšpirovali aj Bogdana Suchodolského pri písaní jeho knihy.

Osnovu knihy tvorí sedem kapitol, ktorých obsah svedčí o autorovom bohatom zázemí v riešenej problematike. Dokazuje

¹ Suchodolski Bogdan: *Labyrinty współczesności*, Warszawa 1972.

to nielen množstvo citovanej a použitej literatúry, ale aj mnohé zaujímavé a podnetné myšlienky.

Celá problematika knihy je postavená na analýze vzťahu človeka a takých fenoménov, ako je veda a technika. Historický podtext tohto vzťahu vyúsťuje do základnej otázky, ktorú si autor kladie: čo pozitívneho alebo negatívneho priniesla človeku príslušná technická civilizácia, ktorú ľudstvo počas svojej histórie prekonalo? Suchodolského hľadanie kladných a záporných stránok technických premien a zvrátov je postavené na známej Komenského symbolike o svete ako labyrinte, v ktorom vládne hlúposť, nevráživosť, závisť, a o svete ako raji, v ktorom vládne skutočné ľudské srdce. I keď táto Komenského symbolika dáva knihe esejistický charakter, nemohol si autor vybrať lepšiu analógiu. Práve na jej pozadí si môže čitateľ najlepšie overiť, ako sa cez ľudskú hlúposť a nevráživosť dá technický pokrok zneužiť a využiť, a súčasne, že v charaktere človeka sú potenciálne možnosti na kladné využitie technických a vedeckých výdobytkov.

V prvej kapitole autor rozvíja jednotlivé koncepcie „labyrintu sveta“, ako ich sám nazýva, počnúc renesanciou. Na jednej strane porovnáva Montaignove a Hamletove reflexie o svete labyrintu s nádejami a utópiami Morusa a Campanellu. Zamýšľala sa nad 17. a 18. storočím, ktoré priniesli nové akcenty v podobe objavov a vynálezcov, a konštatuje, že veda sa začína postupne stávať nádejou ľudstva. S príchodom priemyselnej civilizácie rastú sociálne rozpory, ktoré sa pokúsil riešiť Freud a v súčasnosti Marcuse na základe psychoanalýzy. Suchodolski vedie s týmito koncepciami hodnotný a neúprosný dialóg, ktorý naznačuje veľké šance práve pre marxizmus, lebo „program marxizmu bol prvým programom likvidácie labyrintu sveta“ (s. 17). Marxizmus — zdôrazňuje autor — koncentruje všetky sily do tohto boja. Centrálnym problémom novej ideológie bola a je vedeckotechnická

revolúcia, ktorá je pre človeka veľkou možnosťou a súčasne i veľkým nebezpečením. A tu si autor začína klásť otázky: aký je človek v dimenziách novej technickej civilizácie, ako prežíva, ako sa formuje v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie?

V snahe zodpovedať tieto závažné otázky pokúša sa autor o analýzu obidvoch fenoménov tohto procesu — vedy i techniky. Poukazuje na ich humanistický charakter, pretože obidva faktory sú prejavom, rečou človeka. Ak môžu byť ľudskými i neľudskými vo svojich dôsledkoch, „to spôsobuje veľká tragika, ktorá je obsiahnutá v každej činnosti človeka, práve tak v technickej, ako aj vo vedeckej, a je veľmi nezvyklým, ale skutočným svedectvom humanistického charakteru tejto činnosti“ (s. 53). V citovaných Suchodolského slovách sa síce antropologicky interpretuje poňatie vedeckotechnickej revolúcie, avšak autor svojím fatalizmom tragiky vyvoláva u čitateľa dojem pesimizmu a bezvychodiskovosti. Nedáva tomuto zovšeobecneniu sociálny a triedny akcent, zabúdajúc, že až v socialistickej spoločnosti získavajú veda a technika humanistický charakter.

Veda a technika nie sú jedinými javmi vytvárajúcimi neúprosný svet, v ktorom žijeme — konštatuje poľský filozof v jednej z najzaujímavejších a hádam najrozpracovanejších kapitol svojej knihy, ktorej dal názov *Neúprosnosť spoločného sveta*.

Podľa Suchodolského situácia človeka v našej civilizácii sa komplikuje aj tým, že ľudia sú v sociálnej realite pevne zafixovaní, pretože v nej plnia isté funkcie. Organizačná štruktúra spoločnosti súčasnej technickej civilizácie je stále zložitejšia, a preto aj človek má čoraz viac funkcií. „Znakom súčasnosti je rozvoj organizačno-inštitucionálnej štruktúry spoločnosti... V tejto situácii človek žije fragmentálne a povrchno, žije jednorázovo ako funkcionár, producent, konzument“ (s. 58) — tvrdí Suchodolski. Príčinou neúprosného sveta, ktorý je produktom našej doby, nie sú iba prísne funkcie a úlohy,

ktoré musí človek v sociálnej realite zas-távať, ale pevný administratívny aparát, ktorý doslova dáva pozor, aby ľudia plnili všetky funkcie a úlohy, do ktorých sú zaradení. „Súčasná civilizácia je civilizáciou inštitucionálnou, riadiacou, . . . v ktorej je človek často pohltý svojou činnosťou“ (s. 60). A práve tu podľa autora vzniká vlastný konflikt medzi funkciou a existenciou človeka. Súčasný človek si v súvislosti s týmto konfliktom vytvára dva životné štýly: prvý má korene v buržoázných tradíciách racionalizmu a utilitarizmu. Podľa tohto štýlu život človeka je plánovanou činnosťou, systematickým realizovaním cieľov. „Človek je v ňom úplne oddaný objektívnej skutočnosti, stáva sa elementom jej rozvoja, ohnivkom v organizáciách a inštitúciách“ (s. 61). Človek si racionálne a korektné plánuje svoj život. Druhý životný štýl je fundovaný existenciálne, na zásade, že našim svetom je len tá skutočnosť, ktorá k nám „hovori“, tá, ktorá „odpovedá“ (s. 62). Vlastné bytie človeka nie je ukradnuté objektívnym svetom ako v prvom prípade. Človek je mierou všetkých vecí a jeho život sa stáva „otvoreným“, dynamickým.

Suchodolským nastolený a riešený konflikt existencie a funkcie sa teda prejavuje aj v ľudskej predstave o živote, kde na jednej strane by si človek želal, aby jeho život plynul bezpečne a šťastne, avšak na druhej strane jeho ustavičné angažovanie ho núti riskovať. Analýza týchto predstáv o živote privedla nakoniec poľského filozofa k úvahám o slobode. „Sloboda musí byť vždy »na niečo« a existuje len na základe našej zaangažovanosti na určitých hodnotách“ (s. 69) — tvrdí autor a túto zaangažovanosť nazýva tvorivým nepokojom. Suchodolského koncepcia „hodnotového života“ je nakoniec jediným východiskom pre dnešného človeka, ktorý sa nechce zmietať ani v mikrozme vlastnej existencie, ani v makrozme prísneho sveta funkcií a inštitúcií. V hodnotovom živote nie je len konumentom alebo len producentom, ale jeho

vzťahy medzi ním a svetom sú oveľa hlbšie a rozmanitejšie a zaručujú mu skutočne ľudskú autentickosť. Domnievame sa, že táto Suchodolského koncepcia života je pozoruhodná a zaujímavá nielen preto, že autor rieši najzávažnejší problém, ktorý prináša vedeckotechnická revolúcia, ale predovšetkým preto, že vyznieva ako pokus nájsť pre dnešného človeka miesto v zložitom svete, v nových situáciách, ktoré súčasná civilizácia pre neho vytvára.

Zaujímavé myšlienky o slobode a neslobode človeka 20. stor. nachádzajú nakoniec uzemnenie v jednej zo spoločenskovedných disciplín, v pedagogike, ktorá sa stáva Suchodolskému východiskom, ako riešiť tieto problémy. Nepochybné je táto autora koncepcia „výchovy ku slobode“, ktorá tvorí poslednú kapitolu knihy a súčasne logicky uzatvára celú problematiku slobody človeka v procese vedeckotechnickej revolúcie, veľmi zaujímavá. Je postavená na tvrdení, že výchova človeka v súčasnej technickej civilizácii nesmie byť didaktická, ale musí vždy viesť individuum k maximálnej zaangažovanosti na skutočnosti, ktorá ho obklopuje. Skutočnosť potom nebude pre neho bludiskom, pretože v nej bude mať človek svoj podiel a bude žiť hodnotne a slobodne. Aj vzdelanie človeka nášho veku má byť dynamické, neustále „otvorené“ novým a novým poznatkom. Z tohto hľadiska má školský systém veľký podiel na formovaní človeka v nových podmienkach — konštatuje autor.

Suchodolski v sebe nezaprel pedagóga a jeho úvahy o úlohe výchovy a vzdelania pre človeka našej civilizácie vyznievajú nielen veľmi optimisticky a slubne, ale sú zaujímavé aj netradičným riešením tejto otázky a najmä úsilím osvetliť aj z tohto aspektu postavenie a vývin človeka v dimenziách vedeckotechnickej revolúcie. Domnievame sa preto, že kniha poľského autora poskytne mnoho podnetov pre hlbšie zamyslenie nad spomenutými a zo dňa na deň aktuálnejšími problémami našej doby a súčasne bude hodnotným príspevkom do tejto diskusie.

Barbora Hlavová